

10. Селівон А.О. Конституція, громадянин, суд/ А.О. Селівон. – К.: Рада, 2009. – С. 202-203.

Яценко И.С. Полномочия органов конституционной юрисдикции в контексте обеспечения системы сдержек и противовесов на примере Украины и Республики Польша

Рассмотрены полномочия Конституционного Суда Украины и Конституционного Трибунала Республики Польша как элемент обеспечения системы сдержек и противовесов. Представлены предложения относительно возможности применения в Украине решений существующих в Республике Польша с целью более эффективного обеспечения системы сдержек и противовесов, в частности института конституционной жалобы

Ключевые слова: *разделение властей, система сдержек и противовесов, Конституционный Суд Украины, Конституционный Трибунал Республики Польша, конституционная жалоба*

Yatsenko I. The authority of the constitutional jurisdiction in the context of the system of checks and balances in the case of Ukraine and the Republic of Poland

The authority of the Constitutional Court of Ukraine and the Constitutional Tribunal of Poland were examined as a part of securing the system of checks and balances. Suggestions were made about a possibility of using in Ukraine the solutions which exist in Poland in order to better ensure a system of checks and balances, in particular the institution of constitutional complaints

Keywords: *separation of powers, checks and balances, the Constitutional Court of Ukraine, the Constitutional Tribunal of Poland, constitutional complaint*

УДК 321.01:329.12

Крук Наталія Володимирівна,
здобувач кафедри політології

Одеської національної академії зв'язку імені О.С. Попова

ІНФОРМАЦІЙНА ВІДКРИТІСТЬ ВЛАДИ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЙ ЛІБЕРАЛІЗМУ ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті викладаються основні ідеї та положення теорій лібералізму й інформаційного суспільства, що стосуються сутності, і змісту інформаційної відкритості влади. Показано, що розвиток публічної сфери мав важливі наслідки для інформаційної відкритості як принципу діяльності органів державної влади, практична реалізація якого охопила кілька століть.

Ключові слова: *публічна сфера, уряд як інформаційний інститут, інформаційна відкритість, інформування суспільства, демократія.*

Роль органів державної влади в питаннях інформаційної відкритості, забезпечення доступу до інформації є однією з найважливіших наукових проблем. Відповідно, мета цієї статті полягає в тому, щоб викласти основні ідеї й положення теорій лібералізму й інформаційного суспільства, що стосуються сутності і змісту інформаційної відкритості влади.

Важливою віхою в історичному розвитку принципу інформованості суспільства стала філософсько-етична концепція утилітаризму Еремії Бентама. Для нього найкращими є ті закони й той уряд, які забезпечують максимум щасливого життя якомога більшому числу громадян. Однією з умов цього є вільна інформація у вільній пресі, що може перешкоджати

деспотичному правлінню, сприяти прийняттю й застосуванню законів в інтересах більшості, контролювати діяльність бюрократії й робити надбанням гласності факти громадського життя. Ці ідеї, які варто вважати основою класичного лібералізму, були розвинені Томасом Джефферсоном. На його думку, окремі громадяни можуть і помилятися, але більшість прийде до правильного рішення за умови, якщо суспільство буде розвиненим й інформованим. Основним інструментом його розвитку й інформування він вважав пресу.

Послідовник Є. Бентама утилітарист Джон Стюарт Міль вважав, що: 1) замовчувані урядом як «невірні» наявні думки з питань розвитку суспільства, насправді, можуть відповідати фактам реального життя; 2) навіть помилкова думка може містити частку істини, а це можна виявити тільки в результаті інформування суспільства про цю думку; 3) якщо щирий погляд не зазнає критики, то час перетворить його в забобон. Думка Дж. С. Міля про свободу вираження думок звучить у такий спосіб: «Якби все людство, крім однієї людини, дотримувалося однієї думки, і тільки одна людина дотримувалася протилежної думки, у людства було б не більше підстав змушувати цю єдину людину мовчати, ніж у цієї людини, будь у неї влада, були б підстави змусити замовкнути все людство» [1, с. 11]. Принциповою умовою для згаданої ідеї класичного лібералізму щодо інформування суспільства через пресу є можливість протидії зловживанням і порушенням з боку урядових органів.

Одним із найбільш видатних теоретиків у сфері відкритої й вільної інформації й комунікації є, поза всяким сумнівом, Юрген Хабермас. Концепція публічної інформації, запропонована ним в одній зі своїх ранніх робіт, по іронії долі, в англійському перекладі з німецької мови з'явилася тільки через 27 років. Головним об'єктом дослідження Ю.Хабермаса стала публічна сфера. На прикладі Великобританії XIII-XIX ст. німецький філософ простежує її еволюцію від розквіту до занепаду наприкінці XX ст. Публічна сфера, незважаючи на державне фінансування, була незалежною як від держави, так і від основних економічних центрів впливу. Ця сфера приваблювала тим, що давала можливість кожному бажаючому висловити свою думку по будь-якій проблемі, поділитися своїми думками з іншими учасниками дискусії й не боятися, що результати цього обговорення будуть змінені. Саме в публічній сфері формувалася суспільна думка. Після публічного обговорення певної проблеми інформація про позиції його учасників доводилась до широкої публіки.

Ідеальну організацію публічної сфери змодельовав відомий теоретик інформаційного суспільства Ф. Уебстер: «... це чесні члени палати громад, які в залі засідань обговорюють проблеми, користуючись допомогою здібних і відданих справі державних службовців, які чесно збирають потрібну по ходу справи інформацію. При цьому весь процес іде на очах публіки: сказане сумлінно відбивається в офіційних публікаціях і старанно інформує про все, що відбувається, так що, коли справа доходить до виборів, політика можна змусити відзвітуватися в його діяльності (і, природно, що він робить це й протягом строку свого перебування в парламенті, так що вся його діяльність зовсім прозора)» [2, с. 220].

Для прихильників демократії дослідження публічної сфери є дуже важливим. Для демократів публічна сфера є своєрідним засобом демонстрації ролі інформації в демократичному суспільстві. Вони вважають, що надійна інформація, до якої мають доступ усі бажаючі, є гарантією відкритості й доступності демократичних процедур. Для прихильників інформаційної просвіти важливим є те, що концепція публічної сфери передбачає для людей доступ до фактів, які вони можуть аналізувати й обмірковувати перед ухваленням рішення.

Сучасні дослідники виділяють три основні компоненти в змісті публічної влади: а) різні форми самопрезентації влади й демонстрації правлячим режимом (лідером) свого пануючого становища; б) діалогові форми комунікації влади й населення, що найчастіше виступають у вигляді дискурсивних практик, полеміки державних і громадських структур з питань визначення порядку денного, діагностики суспільно значимих проблем та ін.); в) відкриті суспільному й законодавчому контролю професійні акції державної бюрократії [3, с. 73-74]. Для конструювання публічного діалогу держава застосовує технології

умиротворення громадськості, відволікання, маніпуляції, інформування, консультування, контролю й навіть поліцейського нагляду. Суспільство, у свою чергу, застосовує власні можливості впливу на управлінські рішення в цій сфері. Громадяни можуть безпосередньо або через ЗМІ не тільки обговорювати ті чи інші проекти або одержувати інформацію, але й безпосередньо брати участь у формуванні порядку денного, висувати рекомендації, вести переговори, контролювати державні органи й т.ін. [4, с. 75].

У контексті розвитку публічної сфери Ф. Уебстер розглядає уряд як основний інформаційний інститут. Підкреслюючи важливість надійності інформації, яку одержує суспільство, Ф. Уебстер відзначає, що від довіри до цієї інформації залежить не тільки ефективність уряду, але й здатність громадян дати об'єктивну оцінку його діяльності й брати участь у суспільному житті. На думку Ф. Уебстера, концепція урядової інформаційної служби дуже добре узгоджується з поняттям публічної сфери, оскільки наявність надійної інформації є умовою змістовної дискусії. Ф. Уебстер обговорює також роль статистики, без якої є неможливою осмислена політика. У зв'язку з цим актуальним стає питання про особистість працівника статистичних органів, від якого очікується, що він буде чесним, особисто не зацікавленим у результатах своєї роботи, політично нейтральним й відданим своїй професії. Для співробітників статистичної служби має бути принциповим дотримання принципу гласності й відкритості стосовно відомостей, за які вони відповідають й які відносяться до публічної інформації. Доречно навести слова колишнього керівника британської урядової статистичної служби Клауса Мозера з цього приводу: «У розпорядження статистика, який перебуває на державній службі, потрапляє велика інформація, і його обов'язок полягає в тому, що зробити її доступною всьому суспільству... вона має бути зрозумілою, супроводжуватись необхідними посиланнями на першоджерела. Поширення подібної інформації, підготовленої урядом і для урядових потреб, не повинне обмежуватись міркуваннями таємності. І це поширення повинне розглядатися не як додатковий обов'язок, а як один з найвищих пріоритетів. Різні групи користувачів не тільки мають право на інформацію, зібрану й поширену за рахунок суспільства, ця інформація має розглядатися як важлива частина демократичного суспільства й гласної форми управління, за якої вся доступна інформація повинна активно поширюватися й, будемо сподіватися, використовуватися» [5, с. 254].

Як приклад, Ф. Уебстер наводить діяльність Державної канцелярії Британії, у минулому Королівської державної канцелярії (заснована в 1786 р.), що до 1980 р. фінансувалася парламентом. У обов'язок канцелярії входило поширення всієї урядової інформації. Підставою для публікації документа стала необхідність визнання відповідності того чи іншого документа суспільним інтересам. Яка саме інформація відповідає суспільним інтересам, за справедливим зауваженням Ф. Уебстера, звичайно ж, є спірним питанням. Але в даній ситуації нас цікавить інше: якщо ухвалено рішення про публікацію документа, то кожен бажаючий повинен мати спрощений доступ до інформації, що міститься в ньому.

Варто нагадати, що в діяльності британського парламенту, історія якого починається із XII ст., до XVI ст. не було прийнято письмово фіксувати ухвалені рішення й тим більше результати їхнього обговорення; уперше це відбулося в 1510 р. у Палаті лордів і тільки в 1547 р. - у Палаті громад, причому записувалися лише ухвалені рішення, але не дебати, що їм передували. Більше того, розголошення обговорюваних на засіданнях відомостей навіть самими членами парламенту загрожувало їм покаранням. Характерно, що парламентська інформація ховалася не тільки від населення, але навіть від монарха. Тим більше, про діяльність парламенту і його рішення не могла нічого знати широка публіка. Так влада намагалася зберегти на той час свій головний принцип - таємність [6, с. 22].

Еліас Канетті, автор праці «Маса й влада» [7, с. 308] розглядає таємницю як атрибут влади. Він пише, що таємниця - це сокровенне ядро влади: «повага до диктаторів у значній мірі викликана тим, що в них бачать здатність до концентрації таємниці». Одним з перших дослідників таємниці став голова французької Рахункової палати К.-Г. де Ламуньон де

Мальзерб, який у своїх «Зауваженнях щодо податків» (1775 р.) назвав таємне управління держави, що веде до придушення будь-якого публічного протесту, характерною рисою деспотії. Він досліджував процес формування судової влади, що пройшла шлях від «словесних договорів» до письмової фіксації закону, яка наділила громадян «постійним правом». К.-Г. де Ламуньон де Мальзерб аналізує таємницю управління, що відокремлюється від правосуддя й таємниці судових процедур, тому що тепер вирок виноситься на підставі письмових документів. Але, на думку Мальзерба, це не зміцнило суспільну волю, а, навпаки, зумовило демократичну деструкцію в державі [8, с. 24-26].

Як зазначає Е. Канетті, позбавлення влади «таємниці» як сакрального явища, що характерно для демократії як чітко законодавчо фіксованого і відкритого процесу здійснення процедур, привело до виникнення «гріха» демократії. За демократії, пише він, усе заговорюється. Кожен висловлюється, кожен втручається в що завгодно, у результаті нічого не відбувається, тому що все всім відомо заздалегідь. Скаржаться на недолік політичної волі, насправді ж розчарування викликане відсутністю таємниці» [9, с. 320].

Ще одна характеристика влади, описана Е. Канетті, має значення для нашого дослідження. Це право задавати питання й одержувати відповіді. У сучасному суспільстві питання влади задають усі, хто має доступ до публічної площадки. І, звичайно ж, журналісти, які, по суті, задають питання від імені суспільства. Влада ж, за винятком певних нормативних приписів, не може мовчати у відповідь на питання, що задають їй. Представник влади зобов'язаний за законом відповісти на всі питання протягом запропонованого строку, порушення якого повинне мати для нього негативні наслідки. Зауваження Е. Канетті, звичайно ж, стосуються стабільних демократичних країн.

Ф. Уебстер звертає увагу на дві найважливіші проблеми, які можуть перешкоджати інформаційній відкритості в сучасному суспільстві: 1) тенденція до перетворення будь-якої інформації на товар; 2) зростаюча схильність уряду (і всіх політиків) втручатися в роботу статистичних служб, що ставить під сумнів вірогідність інформації, яка надається суспільству [10, с. 255].

З погляду політичної теорії орієнтація реформ переважно на відкриття інформації й надання державних послуг спирається так чи інакше на ліберально-індивідуалістичну модель демократії з її раціоналістичним баченням громадянина як вільного індивіда, що прагне до «максимізації власної вигоди». Участь такого індивіда в політиці можлива лише у випадку, якщо потенційні доходи від неї будуть перевищувати витрати. Цей підхід, по суті, ігнорує комунітарну природу людини й колективну відповідальність за стан і розвиток суспільства. Сприймаючи суспільство як сукупність споживачів, він не в змозі створити стимули для значного збільшення політичної участі, що ставить під сумнів досяжність політичних цілей реформ.

Ринковий підхід щодо аналізу розвитку інформаційної сфери підтримують багато дослідників. Так, Дж. Стігліц, лауреат Нобелівської премії з економіки, відзначив, що одне з найважливіших положень сучасної теорії інформації «полягає в тому, що інформація є суспільним товаром». Як й у випадку з іншими суспільними товарами, «важлива роль у наданні інформації належить державі» [11, с. 35]. Ринковий підхід до надання урядової інформації веде до того, що багато громадян починають зазнавати труднощів при її одержанні. Звичайно ж, інформаційно-комунікаційні технології, зокрема Інтернет, спрощують доступ до інформації. Однак, варто пам'ятати про цифрову нерівність, за якої в одних цей доступ є, а в інших - немає. Вінсент Моско дуже влучно охарактеризував сучасне суспільство як суспільство, у якому потрібно платити за все. У такому суспільстві головною умовою забезпечення доступу до інформації стає матеріальний фактор. Отже, чим багатшою є людина, тим більше в неї можливостей доступу до інформації. І, навпаки, чим біднішою є людина, тим менш доступною є для неї інформація.

М. Шиллер вважає, що без ринкових критеріїв не обійтися. Таке бачення ґрунтується на переконанні в тому, що успіх будь-яких інновацій, пов'язаних з інформацією й

комунікацією, залежить від ринку, на якому потрібно купувати й продавати. М. Шиллер зробив висновок про те, що ринок диктує важливий напрямок розвитку. Оскільки інформація - це такий же товар, як і все інше, то доступ до неї можливий тільки на комерційних засадах. «Сьогодні інформація розглядається як товар. Це щось подібне до зубної пасти, вівсяних пластівців чи автомобілів, її все частіше купують і продають» [12, с. 171].

Отже, у результаті аналізу теорій лібералізму й інформаційного суспільства можна зробити висновок, що розвиток публічної сфери мав важливі наслідки для інформаційної відкритості як принципу діяльності органів державної влади, практична реалізація якого охопила кілька століть.

Зазначені теорії дозволяють розглядати дослідження в сфері інформаційної відкритості влади в контексті теорії демократії, відповідно до якої інформаційна відкритість є центральним поняттям демократичної політики, тому що створює відносини між владою й суспільством.

Література:

1. Милль Дж. С. О свободе / Джон Стюарт Милль [пер. с англ. А. Фридмана] // Наука и жизнь. – 1993. – № 11. – С. 10-15.
2. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
3. Соловьев А.И. Латентные структуры управления государством или игра теней на лице власти / А.И. Соловьев // Полис. – 2011. – № 5. – С. 70-98.
4. Там само.
5. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
6. Черных А. Медиа и демократия / Алла Черных. – М., С-Пб., Университетская книга, 2011. – 272 с.
7. Канетти Э. Масса и власть / Э. Канетти. – М.: Ad Marginem, 1997. – 527 с.
8. Шартье Р. Письменная культура и общество [Пер. с фр. и послесл. И.К. Стаф.] / Роже Шартье. – М.: Новое издательство, 2006. – 270 с.
9. Канетти Э. Масса и власть / Э. Канетти. – М.: Ad Marginem, 1997. – 527 с.
10. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
11. Стиглиц Д. Прозрачность правительства [Текст] / Д. Стиглиц // Право на свободу слова. – М.: Весь Мир, 2005. – С. 33-56.
12. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.

Крук Н. В. Информационная открытость власти в контексте теорий либерализма и информационного общества

В статье излагаются основные идеи и положения теорий либерализма и информационного общества, касающиеся сущности и содержания информационной открытости власти. Показано, что развитие публичной сферы имело важные последствия для информационной открытости как принципа деятельности органов государственной власти, практическая реализация которого охватила несколько столетий.

Ключевые слова: *публичная сфера, правительство как информационный институт, информационная открытость, информирование общества, демократия.*

Kruk N. Information openness of the authorities in the context of theories of liberalism and the information society

The paper outlines the basic ideas and principles of the theory of the liberalism and information society on the essence and content of information transparency of power. It is shown

that the development of the public sphere has important implications for transparency as a principle of public authorities, the practical realization of which took several centuries.

Keywords: *public sphere, the government as information Institute, information transparency, information society, democracy.*

УДК 328.126 (477).001895

Баскакова Юлія Віталіївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри парламентаризму
та політичного менеджменту
Національної академії державного управління
при Президентові України

ПРАВОВИЙ СТАТУС АПАРАТУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФРАКЦІЙНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ОРГАНУ ВЛАДИ

У статті розглядаються питання правового статусу Апарату Верховної Ради України в умовах забезпечення фракційної стабільності законодавчого органу влади. Функціонування української держави на сучасному етапі неможливо без існування вищого законодавчого органу, що відіграє істотну роль у житті держави, у формуванні та здійсненні внутрішньої та зовнішньої політики. Склад парламенту повинен відображати соціальну структуру суспільства. Якісне представництво повинно мати свій вираз у соціальному, партійному, національному, територіальному, професіональному, тендерному, парламентському представництві.

Ключові слова: *законодавчий орган влади, парламентаризм, інститут парламенту, парламентські комітети, парламентар, консультативно-дорадча структура Верховної Ради України.*

Законодавча влада здійснюється загальнонаціональним колегіальним представницьким органом, який у різних країнах світу може мати свою назву: конгрес, національні збори, народні збори, меджліс та ін. Парламент - це вищий загальнонаціональний представницький колегіальний виборний орган держави. Термін «парламентаризм» як категорія суспільно-політичної думки з'явився ще в XIV столітті і згодом набув визнання в різних політичних колах Європи. Він, зокрема, використовувався в працях К. Каутського, в яких досліджувалася історія представницьких органів, починаючи з «періоду варварства», та для обґрунтування засад теорії народного представництва через відповідні державні органи [1]. Теза про визначальну роль народної демократії як вирішального чинника формування парламентаризму – суттєвого елемента політичної системи суспільства – є однією з провідних у дослідженні історії й теорії держави і права. Наразі прогресивний розвиток держави є неможливим без таких фундаментальних доктрин, як права та свободи людини, громадянське суспільство, правова держава, розподіл влади. До таких важливих доктрин також відноситься й парламентаризм. Система будь-якої сучасної демократичної держави не може існувати без інститутів парламенту, омбудсмена, органів місцевого самоврядування, конституційного суду, судів загальної юрисдикції, виборів, референдумів і т. п.

Явище парламентаризму притаманне будь-якій країні з більш-менш розвиненою демократією. Неможливо собі уявити жоден демократичний устрій без існування й